

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HABERLER

2017 / Sayı: 43

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler
Sayı: 43 (2017)

ISSN 1308-2078

Editörler
Meltem Doğan-Alparslan
Aşkın Özdizbay

Sayfa Düzenlemesi
Zero Prodüksiyon Ltd.

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla kullanılabilir.

1996-2016 Ocak-Mayıs aylarında yılda iki kez yayınlandı.
2017'den itibaren yılda bir kez yayınlanır.

Enstitü Üyelerine ücretsiz verilir.

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Uluslararası Akademiler Birliği Muhabir Üyesi
Corresponding Member of the International Union of Academies

Baskı
Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No: 202/A Bağcılar-İSTANBUL
Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99
Sertifika No: 29487

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü
İstiklâl Cad. Merkez Han, No: 181 Kat: 2
34435 Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: 0090-212-292 09 63

E-mail:
haberler@turkinst.org
mdoganalparslan@gmail.com
aозdizbay@hotmail.com

www.turkinst.org

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Başyazı	
S. Yücel Şenyurt – Atakan Akçay – A. Emirhan Bulut – Umut Zoroğlu – S. Okan Akgönül, Ordu Kurul Kalesi	2
Anı Yazısı	
Kendini Öğrenci Yetiştirmeye Adanmış, İlkeli ve Saygın Bilim İnsanı GÜVEN ARSEBÜK (Özbaşaran, M.)	10
Kitap Tanıtımları	
Peker, M. – C. Baykan – D. Baykan (Haz.), <i>Nif Dağı Balıcaoluk (2008-2016) Prof. Dr. Elif Tül TULUNAY Onuruna</i> , Homer Yayınevi, İstanbul, 2017 (Köseoğlu, F.N.)	14
Arkeoloji Dünyasından	
Geçmişten Günümüze Kuyumculuk Sempozyumu (Hürmüzlü, B. – İ. Atav Köker – S. Demirci – S. Demirci)	16
Ressam, Gazeteci, Müzeci ve Yazar ELİF NACİ Anma Toplantısı (Tül Tulunay, E.)	17
İran'da Arkeoloji Faliyetleri ve Bilimin Politik Çıkmazı (Ocak, H. – V. Sezer)	20
Ok Uçları Çalıştayı, İlk Örneklerden Orta Çağ Sonuna Kadar Malzeme, Teknik, Biçim ve Tarihlendirme (Köseoğlu, F. N. – E. Tül Tulunay)	21
Ozanın dediği; çekip giden O güzel insanlardan biriydi; Osman BAYATLI (Yaraş, A.)	24
İÜ Hititoloji Ana Bilim Dalında RTI (Yansıtma Dönüşümlü Görüntüleme) Eğitimi (Özer, B.)	25
Kazı - Araştırma	
Aşıklı Höyük Araştırma Sonuçları – 2016 (Kalkan, F. – M. Özbaşaran)	26
Batı Anadolu Arkeolojisine Yeni Bir Katkı: Eskişehir ve Kütahya İlleri Tarih Öncesi Dönem Yüzey Araştırmaları (EKAR) (Fidan, E.)	27
Bilecik İli Yüzey Araştırmaları – 2016 (Sarı, D.)	31
Dağlık Kilikia Yerleşim Tarihi ve Epigrafya Çalışmaları – 2017 (Dağlı Dinçer, İ.)	37
Kırklareli Projesi Araştırmaları – 2016 Aşağı Pınar Höyüğü (Nergiz, Ş.)	45
Kuzey Ege Arkeoloji Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (KEAM) Adramytteion ve Egemenlik Alanı Çalışmaları 2015 - 2016 (Özgen, H. M.)	47
İzmir İli Nif Dağı Kazısı – 2016 (Tül Tulunay, E.)	59
Nikaia (Bithynia) Egemenlik Alanı Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırması Çalışmaları – 2016 (Öztürk, H. S. – E. Demirhan-Öztürk – A. Gündüz – H. Nikolayidis)	67
Van/Çavuştepe Kalesi Kazı ve Onarım Çalışmaları – 2016 (Çavuşoğlu, R. – H. Biber)	71
Enstitüden	
Anadolu'da Togonalı Heykellerin Gelişimi Projesi Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü 2016 Yılı Ali Dinçol Bursu (Ersun, D.)	74
Enstitü Kütüphanesi Yeni Yerinde Artık Daha Ulaşılabilir	83
Sevim-Adnan PEKMAN Kitaplığı TEBE Kütüphanesi'ne Bağışlandı	83
Enstitü Kütüphanesine Gelen Yeni Yayınlardan Seçmeler	83
Yeni Yayınlarımız	85

Enstitüden

Anadolu'da Togalı Heykellerin Gelişimi Projesi

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü

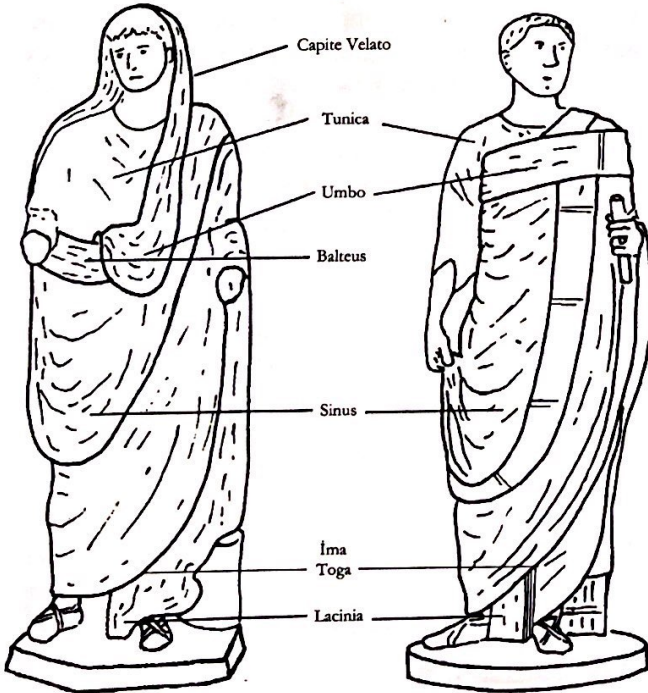
2016 Yılı Ali Dinçol Bursu

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü (TEBE) 2016 Yılı Ali Dinçol Bursunu "Anadolu'da Togalı Heykellerin Gelişimi" tez projesi ile şahsıma verilmesi yönünde bilimsel görüş bildiren burs komitesine ve bursun verilmesi görüşünü onaylayan enstitü yönetimine teşekkür etmeyi borç bilirim.

Toga hem antik kaynaklardan hem de modern kaynaklardan bilindiği üzere Romalıların ulusal kostümüdür. Kostüm de MÖ 1. yy'ın ilk çeyreğinden MS 5. yy sonuna kadar dört farklı tip takip edilmektedir. Bunlardan en tartışmaya açık olan Cumhuriyet Dönemi içerisinde dökümü takip edilen toga kostümüdür. Toga'nın Cumhuriyet Dönemi dökümü Yunanistanlıların *himation* formu ile oldukça benzerdir. Toga kostümü Yunanistanlıların *himation* formundan bu dönemde yarı dairesel kesim ile ayrılmaktadır (Goette 1990: 2-3; Felicitas 1998: 11; Filges 2000: 95). Bu tip birçok araştırmacı tarafından oldukça karmaşık olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu dökümle ilgili bilinmezlikler A. Filges'in

kaleme aldığı *Himationsträger, Palliaten und Togaten. Der männliche Mantel-Normaltypus und seine regionalen Varianten in Rundplastik und Relief* başlıklı çalışma ile ortadan kaldırılmıştır (Filges 2000). A. Filges tarafından kaleme alınan çalışma *himation* ve toga arasındaki farklılığın net biçimde anlaşılması için mutlaka okunması gereken kaynaklar arasındadır.

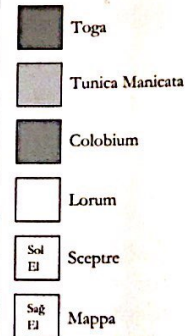
Günlük yaşam içerisindeki önem derecesiyle kostüm dönemin heykel anlayışında oldukça popülerdir. Roma'nın gerek İtalya merkezli yerleşimleri gerekse de hâkimiyet alanını genişletmesiyle yayılım gösterdiği eyaletlerinde çok sayıda togalı heykel örneği günümüzde mevcuttur. Söz konusu heykellerle ilgili olarak kuşkusuz en önemli yayınlardan birisi Hans Rupprecht Goette'nin *Studien zu römischen Togadarstellungen* isimli yayınıdır (Goette 1990). Çalışma içerisinde ağırlıklı olarak Roma'nın İtalya merkezli yerleşimlerinde mevcut olan togalı heykellerin tipolojik ve kronolojik olarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Hans Rupprecht Goette tarafından togalı heykellerle ilgili bilinmezlikler söz konusu çalışma ile kaleme alınmış ve kostümün tipolojik ve kronolojik gelişimine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Kaleme alınan çalışma Roma heykeltıraşlığı konusunda araştırmada bulunan bilim insanları tarafından dünya genelinde çok sayıda atıf almayı başarmıştır.

Çiz. 1 – Erken İmparatorluk Dönemi (Sol) ve MS Geç 2. yy - 3. yy (sağ) Toga Kostümünün Bölümleri (Goette 2013: 42, 4d)

Çiz. 2
Geç Antik Dönem
(MS 4. yy sonu)
Toga Kostümünün Bölümleri
(Gehn 2012:
Renk Levhası).

Konu ile ilgili kapsamlı bir diğer çalışma Havé-Nikolaus Felicitas tarafından Roma'nın Yunanistan üzerinde yer alan eyaletlerinde tespit edilen togalı heykellerin kaleme alındığı *Untersuchungen zu den kaiserzeitlichen Togastatuen griechischer Provenienz* isimli yapıttır (Felicitas 1998). Mevcut heykeller üzerine yapılan örneklendirmeler ışığında ulusal kostümde Yunanistan üzerinde yer alan eyaletlerde görülen atölye geleneklerinden yansımalar ve Yunanistanlı sanatçılar tarafından giysiye adaptasyonu gerçekleştirilen özellikler çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Araştırmacı tarafından öncelikli olarak ulusal kostüm ve onun çevresinde resmedilen ikonografik unsurların tanımlamaları yapılmıştır. Çalışma içerisinde Yunan eyaletlerinde gerçekleştirilen ithalat ve üretim organizasyonu belirlenen üç ana madde ışığında incelenmiştir. Bunlar sırasıyla; üretim teknikleri, toga giysi temsilinde görülen Yunan eyaletleri yanılırları ve eyalet konseptinden ulusal kostüme eklenen özellikler şeklindedir.

Yukarıda bahsedildiği üzere Roma'nın İtalya merkezli ve Yunanistan üzerindeki eyaletlerinde yer alan togalı heykellerinin tipolojik ve kronolojik olarak takip edilebileceği yapıtlar günümüzde mevcuttur. Ancak maalesef ki Roma'nın Anadolu üzerinde yer alan eyaletlerinde var olan togalı heykeller Türk bilim insanları tarafından bugüne kadar yapılan çalışmalarda göz ardı edilmiştir. Türk bilim insanları togalı heykellerden ya sadece kazı sonuçları raporlarında yüzeysel olarak bahsetmiş ya da bir çalışmanın katalog kısmında söz konusu heykellere yer vermişlerdir. Bu nedenle Anadolu'da togalı heykellerin tipolojik ve kronolojik olarak takip edilebileceği bir başucu kaynağı bulunmamaktadır. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Musa Kadioğlu tarafından bu noktada büyük bir eksikliğin olduğu tarafıma bildirilmiş ve konuyla ilgili bütünlük doktora tez kapsamında çalışabileceğim hususunda öneride bulunulmuştur. Sayın hocamızın önerisi bütünlük doktora tez danışmanım Doç. Dr. Erhan Öztepe ile paylaşılmış ve araştırma projesi öğretim üyesi tarafından oldukça akla yatkın olarak değerlendirilmiştir. Togonalı heykeller ile ilgili çalışmanın yürütülebilmesi için hem iyi bir kütüphane çalışması hem de Türkiye de yer alan birçok müzede mevcut olan heykellerin kayıt altına alınması ve belgelenmesi gerekmektedir. Ankara Üniversitesi AB Eğitim Kurumları Koordinatörlüğünün desteğiyle 2014-15 eğitim öğretim yılında Dr. Axel Filges'in danışmanlığında Frankfurt Goethe Üniversitesi Kütüphanesinde birincil kaynaklar incelenmiştir. Çok sayıda kaynağa ulaşılmasıyla konu tam olarak anlaşılmuştur ve saha çalışmalarına geçiş için bir adım daha atılmıştır. 2015 yılı saha çalışmaları kapsamında

Ankara Anadolu Medeniyetleri, Bursa, Çanakkale, İznik, Bilecik, Afyon, Uşak, Konya, İzmir, Ödemiş, Tire, Çeşme, Bergama, Kastamonu ve Milet Arkeoloji müzelerinde bilimsel çalışma ve gözlemlerde bulunulmuştur.

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nün "Prof. Dr. Ali Dinçol Bursu" Desteği İle 2016 Yılı Proje Çalışmaları

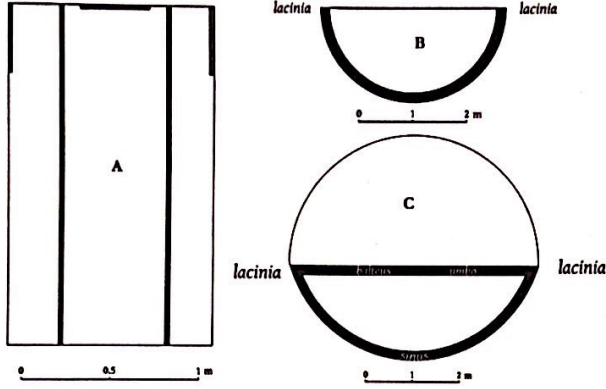
Tez projemi hayata geçirmek adına saha çalışmalarında en önemli maddi desteklerden birisi kuşkusuz TEBE tarafından sağlanmıştır. Burs kapsamında 2016 yılı içerisinde Mersin, Tarsus, Niğde, Isparta, Yalvaç, Burdur, Hierapolis Ören Yeri, Muğla, Marmaris, Fethiye, Bodrum ve Milas Arkeoloji müzelerinde bilimsel çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 2016 yılında TEBE desteğiyle gerçekleştirmiş olduğum bilimsel çalışmalardan değerlendirmeler alt bölümde sunulmuştur.

1-Tarsus Arkeoloji Müzesi Çalışmaları

Öncelikli olarak Tarsus Arkeoloji Müzesi Uzman Arkeoloğu Doğukan Bekir Alper'e tez projeme sağlamış olduğu destek ve yardımlardan ötürü teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Tarsus Arkeoloji Müzesi togalı heykeli (Res. 1) 2010 yılında Ş. Demirkan tarafından yüksek lisans tezi kapsamında değerlendirilmiştir (Demirkan 2010, 31, 72, No. 3.11). U. Tepebaş ise, 2016 yılında *Tarsus Müzesi Taş Eserleri* başlıklı kitap içerisinde yer alan togalı heykeli katalog çalışması yaparak değerlendirmiştir (Tepebaş 2016: 76,

Res. 1
Tarsus Müzesi
Togonalı Heykeli

Res. 2 – A) Tunik Kesimi; B) Cumhuriyet Dönemi Toga Kesimi, C) İmparatorluk Dönemi Toga Kesimi (Goette 2013: 42, 4a-c)

Kat. No. 10). U. Tepebaş tarafından heykel, MS 2. yy'ın ortalarına tarihlendirilmiştir (Tepebaş 2016: 77). Ş. Demirkan tarafından ise; togalı heykel MS 3. yy'a tarihlendirilmiştir.

Toga Cumhuriyet Döneminde yarı dairesel bir kesime sahiptir (Res. 2; Goette 1990: 2-3; Felicitas 1998: 11; Filges 2000: 95). İmparatorluk Dönemiyle birlikte tam dairesel bir kesime sahiptir (Res. 2; Goette 1990: 3, 20, 25; Kockel 1993: 17). Tarsus Arkeoloji Müzesi örneği; *balteus*, *umbo*, *sinus*, *ima toga*, *capite velatio* ve *lacinia* uygulamalarıyla tam dairesel kesime sahip İmparatorluk Dönemi dökümünü yansıtmaktadır.

U. Tepebaş, heykelin ayağında giymiş olduğu *calceus senatorius* çizmesiyle bir senatörü betimlediğini belirtmiştir (Tepebaş 2016: 76). Ancak heykel, açık bir şekilde *calceus patricius* giyimlidir. Resim 3'de görüldüğü üzere bot dört adet bağcığa sahiptir. Alttan ve üstten birer kez düğümlenmiştir. Oysaki *calceus*

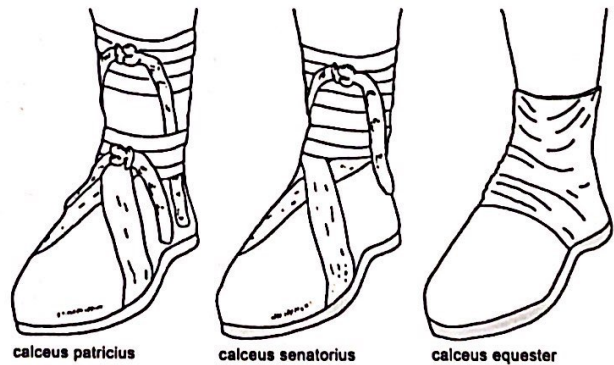
Res. 3 – Tarsus Arkeoloji Müzesi Togalı Heykeli Bot Ayrıntısı

senatorius botu iki adet bağcığa sahiptir ve bir kez düğümlenmektedir. Aynı zamanda sağ omuzun üzerindeki giysinin korunan kısmından heykelin başının *capite velatio* (başörtüsü) ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Başörtüsü heykelin *Pontifex Maximus* özelliğine işaret etmektedir. Bu durum da ayağında giymiş olduğu *calceus patricius* botunu doğrulamaktadır. H. R. Goette tarafından yayınlanan bot çeşitleri konunun daha anlaşılır olmasını sağlamaktadır (Res. 4).

Eserin başındaki *capite velatio* (başörtüsü) ve ayağında betimlenen *calceus patricius* (Roma botu) toga giyimli heykelin imparatorluk ailesinden bir şahsa ait olduğunu gösteren ikonografik unsurlardır. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsünde Şule Demirkan tarafından eserin tipolojik ve kronolojik analizi yapılmaksızın, yüksek lisans tezi kapsamında yapılan mermer analizinde XRD ve SEM görüntüleri sonucunda eserde gözlemlenen kalsit agregatlarının dağılımları Anadolu da Afyon kaymak mermerinde olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgu ile eserin ithal bir heykeltıraşlık eseri olmadığı doğrulanmıştır (Demirkan 2010: 31, 72, No. 3.11).

MS 2. yy'da togalı heykellerin her iki yanında da ön bölümde olduğu gibi özenli bir işçilik uygulanmıştır (Goette 1990: 49). MS 2. yy'ın togalı heykellerinde izlenen bir diğer uygulamada ise; *lacinia*'nın büyük bir kısmının bacaklar arasından görünebilir olmasıdır (Goethert 1939: 214; Goette 1990: 49). Söz konusu uygulamalar ile heykel, MS 1. yy örneklerinden ayrılmaktadır.

Heykelde giysinin pile düzenlemesi kendi içerisinde paralel bir yapıda olup, şematik bir görünüm söz konusudur. Geniş pile düzenlemesi heykele derinlik katmıştır. Giysinin vücuda yerleştirilme uygulamasında kumaşın çekilmesiyle uzun ve kısa yumuşak kanalların oluşumu sağlanmıştır. Bu uygulama ile giysi altından vücut formunun görünümü sağlanmıştır.

Res. 4 – Bot Çeşitleri (Goette 1988: 451)

Yukarıda değinilen uygulamaların sergilendiği togalı heykeller H. R. Goette tarafından Hadrian-Erken Antoninler Dönemine tarihlendirilmiştir (Goette 1990: 49). *Umbo, sinus* ve *ima toga* uygulamaları Hadrian-Erken Antoninler Dönemi togalı heykelleri ile uyusmaktadır (Goette 1990: 135-136, No. Bb 101-107). Anadolu'da benzer giysi dökümü Nysa Antik Kenti Sextus Iulius Maior togalı heykelinde takip edilebilmektedir (Kadioğlu 2011: 130-133; 2014: 106-108, Lev. 58, 4-8; 59, 1).

2- Mersin Arkeoloji Müzesi Çalışmaları

Öncelikli olarak Mersin Arkeoloji Müzesi Uzman Arkeoloğu Yaşar Ünlü'ye tez projeme sağlamış olduğu destek ve yardımlardan ötürü teşekkür etmeyi bir borç bilirim. MS geç 2. yy'da toga kostümünde köklü bir değişim yaşanmıştır. Bu tip de kostümün *umbo* olarak adlandırılan kısmı vücudun ön bölümünde sıkıştırılmıştır (Niemeyer 1968: 41; Goette 1990: 58, 102; Wrede 1995: 544; Fejfer 2008: 188). Sıkıştırılmış bir biçimde vücudun ön kısmına yerleştirilen bölüm, *umbo contabulata* olarak isimlendirilmiştir (Goette 1990: 58; Wrede 1995: 544, 547; Fejfer 2008: 188). *Umbo contabulata*'nın MS 3. yy içerisinde yer alan örnekleri katlanmış ve göğüsün ön bölümünü kapsayan geniş bir band şeklindedir (Goethert 1937: 1658-1659; Niemeyer 1968: 47; Wrede 1995: 544). Mersin Arkeoloji Müzesi örneği; Elaiussa Sebaste, Köy Mezarlığında yüzey buluntusu olarak ele geçirilmiş olan *ES. 03/1* müze envanter numaralı eserdir. Heykel üzerinde incelemelerde bulunmama imkân sağlayan Elaiussa Sebaste Kazısı Başkan Yardımcısı Muharrem Oral'a desteğinden ötürü teşekkür ederim.

Mersin Arkeoloji Müzesi *ES. 03/1* müze envanter numaralı eser, *toga contabulata* giyimlidir. Eksik olan sağ elin altında atribüt konumlandırmak için uygulanan bir destek izi korunmuştur. Korunan destek ile heykelin elinde bir *sceptre* tuttuğu sanılmaktadır. Sağ ayak bileğinde *calceus senatorius*'un bağcığı takip edilebilmektedir. Altta bacaklar arasında ise, statü temsiline işaret eden *lorum* yer almaktadır. *Sceptre*, *lorum* ve *calceus senatorius*'un varlığı heykelin üst düzey bir yönetici ya da yetkiliye ait olduğunu doğrulamaktadır.

3- Niğde Arkeoloji Müzesi Çalışmaları

2002 yılında Tyana (Kemerhisar) antik kentinde Prof. Dr. Guido Rosada başkanlığında yürütülen çalışmalarda yüzey buluntusu olarak "Pallium Tipi Togalı Heykel" ele geçirilmiştir (Res. 5). Eser üzerinde çalışmama imkân sağlayan Prof. Dr. Guido Rosada'ya da yardımlarından ötürü teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Res. 5
Niğde
Arkeoloji
Müzesi
Togalı Heykeli

Niğde Müzesi pallium tipi togalı heykelinde kıvrımlar artmıştır ve güçlü paralel bir uzantı söz konusudur. Pallium tipinde verilen togalı heykeller, MÖ 1. yy'ın 1. çeyreğinden Augustus Dönemine kadar anıtlar da sergilenen heykeltıraşlık eserleri ile paralellik göstermektedir (Kleiner – Kleiner 1982: 127; Goette 1990: 24). Bu örnek ışığında heykel, Ephesos Memmius anıtında yer alan togalı heykel ile karşılaştırılabilir (Goette 1990: 112, No. 118, Lev. 3,6). Eserde *sinus* ve *umbo* bulunmamaktadır. Bu nedenle yarı dairesel hattı ile eser, Cumhuriyet Dönemi giysi dökümü özelliği barındırmaktadır. Bunun yanı sıra Geç Antik Dönem içerisinde heykelde ikincil bir kullanım söz konusudur.

Anadolu'da benzer giysi dökümünü Metropolis Antik Kenti Pallium tipinde togalı heykellerinde takip etmek mümkündür (Aybek 2004: 121-123). Kıvrım düzenlemesinin benzer diğer bir örneği de yine Sardes kazı deposunda yer alan togalı figürde takip edilebilmektedir (Hanfmann – Ramage 1978: 92, No. 68, Res. 183). Benzer giysi dökümü Anadolu dışında Roma'da Piazza Cardinale Consalvi örneğinde de görülmektedir (Goette 1990: 108, No. 12, Lev. 2,3). Söz konusu örnekler ile togalı heykelin yakın benzerliği ışığında eser Geç Cumhuriyet – Erken İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmiştir.

4- Hierapolis Örenyeri Arkeoloji Müzesi Çalışmaları

H. R. Goette tarafından gerçekleştirilen tipolojik ve kronolojik değerlendirmede bir grup örnekte küçük *umbo*'lu togalı heykellere yer verilmiştir (Goette 1990: 41). Söz konusu stil araştırmacılar tarafından İmparatorluğun Yunan doğu eyaletleri içerisinde görülen toga'nın tipik erken formudur şeklinde yorumlanmıştır (Goette 1990: 41, 129; Smith 2006: 106; Romeo

ve diğ. 2014: 243). Bu örnekler Erken İmparatorluk Dönemi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anadolu'da küçük *umbo*'lu togalı heykelleri Roma vatandaşlığı statüsü kazanmış olan şahıslar ile ilişkilendiren mezar anıtlarında takip etmemiz mümkündür. Hierapolis'den Tomba Bella ve Aphrodisias'dan C. Zoilos mezar anıtları üzerinde yer alan togalı figürlerde küçük *umbo* formu ayrıntılı bir şekilde takip edilebilmektedir. Hierapolis Tomba Bella ve Aphrodisias C. Zoilos mezar anıtı üzerinde yer alan kabartma heykeltıraşlık eserleri Anadolu'dan küçük *umbo*'lu togalı heykellerin tarihlendirilmesinde önemli yapılarıdır.

Aphrodisias'dan Zoilos, mezar anıtının heykel kabartmasında küçük *umbo*'lu toga giyimlidir (Smith 2006: 43-44, Fig. 9; Romeo ve diğ. 2014: 206, 242). Aphrodisias'daki C. Zoilos mezar anıtında, Octavianus'un özgür bıraktığı kişiyi onurlandırma frizi yer almaktadır. Bu örnekten hareketle I. Romeo tarafından benzer konu sirkülasyonunda Hierapolis lahdini sipariş veren ve yapan kişilerin Aphrodisias modelini iyi tanıyor olduğu belirtilmiştir (Romeo ve diğ. 2014: 242). Araştırmacılar tarafından da C. Zoilos anıtı üzerinde yer alan figürler ile Tomba Bella anıtı arasında bağlantı kurulmuştur (Strocka 1978: 903; Waelkens 1982: 17; Smith 2015: 806).

Tomba Bella mezar anıtının "A yüzü" olarak adlandırılan uzun kenarında sahenin sol köşesinde toga giyimli bir erkek figürü yer almaktadır (Res. 6). Figürün kostümü Erken İmparatorluk Dönemi toga tipiyle birebir benzerlik göstermektedir. Küçük bir *umbo* mevcuttur ve *sinus* yoktur. Bu tip Doğu Yunanistan'da İmparatorluğun ilk yüzyıllarında görülmektedir ve yerli bir şahsın toga giymesi Roma vatandaşlığına sahip olduğuna işaret etmektedir (Goette 1990: 41, 129; Smith 2006: 106; Romeo ve diğ. 2014: 243). Togalı figür Romalı Demos olarak önerilmiştir (Romeo ve diğ. 2014: 243; Smith 2015: 806). Buradaki mevcudiyeti ölen kişinin Roma vatandaşlığına sahip olduğuna işaret etmektedir. Iulius-Cladius Hierapolis'inde olağanüstü bir onur olan bu durum,

anıtın önemini ortaya koymaktadır. Anıtta yer alan kabartma heykeltıraşlık eserlerinde küçük *umbo* uygulamasının yanı sıra figürlerde Iulius-Cladiuslar Dönemi portre özellikleri de ayrıntılı bir biçimde

Res. 6
Hierapolis Tomba Bella Mezar Anıtı Togalı Heykel Kabartması (Romeo ve diğ. 2014: 217, Fig. 221).

takip edilebilmektedir (Strocka 1978, 903; D'Andria 2003: 86-87; Romeo ve diğ. 2014: 245; Smith 2015: 804). Anıt araştırmacılar tarafından portre özellikleri ve işçilik uygulamalarıyla Erken İmparatorluk Dönemine (MS 1. yy'ın ortalarının erken dönemi) tarihlendirilmiştir (Strocka 1978: 903; Waelkens 1982: 17; Berns 2003: 215; Smith 2015: 803, 805).

Hierapolis'de I. Romeo ve R. R. R. Smith tarafından epigrafik ve numismatik veriler ışığında MS 53-54 yıllarında C. Suillius Antiochos'a Roma vatandaşlığı bahsedildiği belirtilmiştir. Araştırmacılar tarafından anıtın söz konusu tarihe karşılık gelmesi nedeniyle belki de bu kişiyle ilişkili olabileceğine değinilmiştir (Romeo ve diğ. 2014: 243; Smith 2015: 809).

TEBE'nün sağlamış olduğu maddi destekle Hierapolis de yer alan anıtları yerinde inceleme şansım olmuştur. Tomba Bella mezar anıtının yanı sıra togalı heykellerin tarihlendirme önerilerinde kentten Hierapolis Tiyatrosu sahne binası Septimius Severus Dönemi kabartmaları oldukça önemlidir.

Antoninler-Erken Severuslar Dönemi içerisinde togalı heykellerin tipolojik ve kronolojik olarak sınıflandırılmasında H. R. Goette tarafından saptanan unsurlardan birisi de *umbo*'nun sık sık bir keskinliğe sahip olmasıdır (Goette 1990: 50). Antoninler-Erken Severuslar Dönemi'nde *umbo* formunun "U" biçiminin "V" biçimli bir yapıya yakın olduğuna burada işaret edilmiştir. Aynı zamanda *sinus* bölümünün alta diz yüksekliğine indirilmesi işlemi sırasında vücudun sağ sınırından uzak tasarlanmış olduğu da araştırmacı tarafından tespit edilen bir başka bir uygulamadır (Goette 1990: 50). *Sinus* bölümünün burada uzak tasarlanan yapısının bütün Antoninler Dönemi örneklerinin tamamında izlenebilen bir uygulama olmadığına değinilmiştir (Goette 1990: 50). Aynı zamanda *sinus* uygulamasının alta sağ bacağına uygun bir genişlikte düşürülen bölümünün uzantısında sol omuza dik bir biçimde yükselmesi uygulaması Antoninler Dönemi togalı heykellerinin tarihlendirilmesinde önemli bir uygulama olduğuna işaret edilmiştir (Goette 1990: 50). Togalı heykeller konusunda kapsamlı araştırmalarda bulunan H. R. Goette tarafından Antoninler-Erken Severuslar Dönemi grubu içerisinde Anadolu'dan Ephesos Parth Anıtı (Goette 1990: 136, No. 123, Lev. 23,2) ve Severuslar Dönemi grubu içerisinde Hierapolis tiyatrosu kabartmalarına (Goette 1990: 138, No. 155) da yer verilmiştir.

Resim 7 ve 8'de betimlenen Septimius Severus İmparatorluk ailesi üyelerinin yer aldığı frizde orta sahne, tek parçadan oluşmaktadır ve iki bölümlüdür. Ortada Nike tarafından taçlandırılan Septimius Severus oturmaktadır. Onun solunda sırayla oğlu Geta, karısı Iulia Domna, Tykhe ve Roma kentinin

Res. 7 – Hierapolis Tiyatrosu Sahne Binası Septimius Severus Dönemi Kabartmaları (Gabellone 2012: 66, Fig. 9).

simgesi tanrıça Roma figürleri yer almaktadır. İkinci bölüm, Septimius Severus'un sağında bulunan figürlerden oluşur. Sırayla oğlu Caracalla, masa üzerinde yarışmalarda birinci olanlara verilecek olan taç ve onun altında yere uzanmış nehir tanrısı, aralarında amphora bulunan iki Nymphe ve Apollon (?) figürleri görülmektedir (Ferrero 1966: 59, Fig. 97; D'Andria – Ritti 1985: 199; D'Andria 2003: 149; Çubuk 2008: 13, 72-73, Res. 5,1). Söz konusu frizde "V" biçimli *umbo* ve vücudun sağ bölümünden uzak tasarlanmış bir biçimde indirilen *sinus*'u imparatorluk ailesi üyelerinin giymiş oldukları ulusal kostümlerde takip etmemiz mümkündür. Var olan yazıtlı frizde izlenen giysi dökümü uygulamaları Erken Severuslar Dönemi giysi modası *sinus* ve *umbo* formu ile desteklenmektedir.

Tripolis Ad Maeandrum bölgesinin önemli antik kentlerinden birisidir. B. Duman tarafından yapılan kazı çalışmalarında Geç Antik Dönemin magistrat tipini yansıtan örnekleri ele geçirilmiştir (Duman 2015: 563-584). Böylece söz konusu tipin varlığı da bu bölgede de doğrulanmıştır.

5- Isparta, Yalvaç ve Burdur Arkeoloji Müzesi Çalışmaları

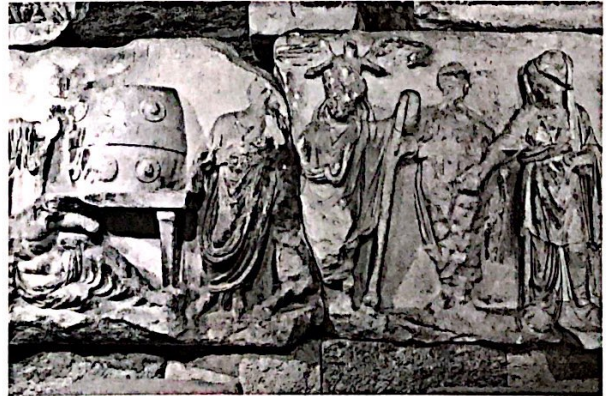
TEBE'nün katkılarıyla Isparta, Yalvaç ve Burdur Arkeoloji Müzeleri tez kapsamında bilimsel çalışma gerçekleştirilen diğer müzelerdir. Bilimsel çalışmalarıma olumlu yönde destek sağlayan Isparta Arkeoloji Müzesi Uzman Arkeoloğu Özgür Perçin ve Burdur Müzesi Uzman Arkeoloğu Arif Küçükçoban'a katkılarlarından ötürü teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Isparta Arkeoloji Müzesinde 5; Burdur Arkeoloji Müzesinde ise; 4 adet togalı heykeltıraşlık eseri kayıt altına alınmıştır ve katalog çalışması içerisinde eserlerin tipolojik ve kronolojik olarak değerlendirme süreci devam etmektedir. Yalvaç Arkeoloji Müzesinde herhangi bir togalı heykel tespit edilememiştir. Isparta ve Burdur Arkeoloji müzelerinde kayıt altına alınan eserlerinin tümünün ortak özelliği *pallium* tipinde togalı heykel örnekleri olmasıdır.

"Pallium Tipinde Togalı" heykeller ile ilgili bugüne kadar yapılan temel çalışmalardan burada bahsetmek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. 1904 yılı içerisinde C. Human ve diğerleri tarafından

yapılan yayında toga ve *himation* arasındaki farklılıklar açık bir şekilde verilmiştir (Humann ve diğ. 1904: 209, Res. 212). M. Bieber, 1959 ve 1977 yılı içerisinde yapmış olduğu yayınlarda Yunan *himation*'u olarak (Latin *pallium*) Cumhuriyet Dönemi içerisindeki *Toga exiqa* konusunda görüşler bildirilmiştir (Bieber 1959: 374-417; 1977).

1969 yılında K. Polaschek'in çalışmasında askı yerleştirmesi yanlış yorumlanmasına rağmen; *Pallium* ve toga'nın birbirinden ayırılmasına ulaşılmaya çalışılmıştır (Polaschek 1969). D. E ve F. S. Kleiner basit sonuçlar etrafında, H. R. Goette plastik çerçevesinde, H. G. Frenz ve V. Kockel mezar kabartmalarının çerçevesinde *himation* ve toga ilişkisine değinmiştir (Frenz 1977; Kleiner – Kleiner 1982; Goette 1990; Kockel 1993). Yukarıda bahsetmiş olduğum çalışmalardan yola çıkılarak 2000 yılında A. Filges tarafından yayınlanan makale de *himation-pallium* ve toga'nın gerek İtalya merkezli yerleşimlerde gerekse de Anadolu da ele geçirilen örnekler ışığında net ayırılmasına ulaşılmıştır (Filges 2000: 95-110). A. Filges, kesin sonuçlara ulaşmasına rağmen; Yunan *himation* formunun Roma'ya uyarlanması düşüncesinin formüle edilerek araştırılması gerekliliğine ve bu araştırmaların daha da ileri götürülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Yunan *himation* formunun bu tip de Roma ulusal kostümüne bir adaptasyonu söz konusudur (Goette 1990: 3, 24; Filges 2000: 108). Romalılar "Pallium Tipi Toga" modellendirilmesinde Yunanistanlıların *himation* kostümünü model olarak almışlardır (Bieber 1967: 43-44; Filges 2000: 108). Romalıların model olarak almış oldukları *himation* formu bilindiği üzere dikdörtgen bir kesime sahiptir. Burada Romalılar dairesel bir formla yeni bir tasarım oluşturmuşlardır (Goette 1990: 24; Filges 2000: 108). Oluşturmuş oldukları bu tasarımda izlenen en belirgin özellik kumaşın her iki köşesini oluşturan *lacinia*'dır (Goette 1990: 27; Kockel 1993: 15-16; Filges 2000: 99, 107).

Res. 8 – Hierapolis Tiyatrosu Sahne Binası Septimius Severus Dönemi Kabartmaları

Himation (Roma Pallium) giyimi son derece rahat bir kostümdür. Bu nedenle yüzyıllar içerisinde Roma Uygarlığında da giyimi tercih edilmiştir. Rahat ve popüler bir giysi olması *himation* formunun model alınmasının arkasında yatan muhtemel sebepler arasında gösterilmiştir (Bieber 1959: 415; Goette 1990: 24). “Pallium Tipinde Giyimli Heykeller” için “Sophokles Tipi” ya da “Filozof Tipi” başlığı adı altında bir adlandırma da bulunulmuştur (Strykowski 1901: 58-59, Res. 22; Morey 1924: 12; Bieber 1959: 375; 1977: 129). “Sophokles ya da Filozof Tipi” adlandırmalarının yanı sıra “Pallium Tipinde” bilinen heykeller için “Aischines Tipi” şeklinde bir adlandırma da mevcuttur (Buschor 1949: 8; Bieber 1959: 375; 1977: 129). Söz konusu adlandırma da bulunan araştırmacılar tarafından Romalıların “Pallium Tipindeki” togalı heykeller için söz konusu modellendirilmelerden esinlendiğine dikkat çekilmiştir. Ancak M. Bieber tarafından ne “Sophokles ya da Filozof Tipinin” ne de “Aischines Tipinin” Roma da doğrudan model alınarak kullanıldığı ihtimalinin düşük olduğu yargısına değinilmiştir (Bieber 1977: 130). M. Bieber, aynı zamanda duruş ve giysinin vücuda yerleştirme uygulamalarında da iki model de pallium tipinden farklı bir yerleştirmenin varlığına dikkat çekmiştir (Bieber 1959: 399, 415; 1977: 139).

Romalı İmparator ya da üst düzey yetkililerin bir kısmı Yunanistan üzerindeki eyaletlere geldikleri dönemlerde onların kültürleriyle temas kurmak istediklerinde *pallium* giyimini tercih etmişlerdir (Bieber 1959: 415; 1977: 139). Rabirius, Scipio, Tiberius, Trajan, Hadrian ve Septimius Severus’un antik kaynaklar aracılığıyla Yunan kültürüne bu tarzda yaklaşımları bilinmektedir (Bieber 1959: 399, 415; 1977: 139). Bu durum muhtemelen propaganda amaçlıdır.

6- Muğla İli Müze Araştırmaları

Muğla, Marmaris, Fethiye, Bodrum ve Milas Arkeoloji Müzelerinde tez projesi kapsamında bilimsel çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Muğla Koruma Kurulu Uzman Arkeologu Ali İşbilir’e desteklerinden ötürü teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Çok sayıda antik kentin yer aldığı Muğla ilindeki müzelerde herhangi bir togalı heykelin bulunmaması oldukça ilgi uyandırıcı bir durumdur. Doktora tez projesinde bu durum daha kapsamlı değerlendirilecektir ve muhtemel sebepler bilim dünyasına sunulmaya çalışılacaktır.

Sonuç

Romalıların ulusal kostümü olan toga’nın MÖ 1. yy’dan MS 5. yy’a kadar olan süreç de Roma’nın İtalya merkezli kentleri ve Yunanistan üzerindeki eyaletlerinde takip edilebilen 4 tipi tablo 1 ve 2 de belirtildiği üzere paralel olarak Anadolu’da takip

edilebilmektedir. Açık bir şekilde Anadolu ile Batı Dünyası arasında gelişimde bir paralellik söz konusudur. Yanı sıra dönemsel olarak işçilik bazında yerel atölye yanılısamarları tespit edilmiştir. Yerel atölye yanılısamarlarına ilişkin veriler doktora tez projesinin tamamlanmasının ardından bilim dünyasına en kapsamlı hali ile sunulacaktır. Yerel atölye yanılısamarlarının yanı sıra tez kapsamında sunulacak bir diğer önemli olgu ise, oluşturulacak olan Türkçe terminolojidir.

TİP 1	Pallium Tipi	Niğde Arkeoloji Müzesi Togalı Heykeli
TİP 2	Erken İmparatorluk Dönemi Togası	Tarsus Arkeoloji Müzesi Togalı Heykeli
TİP 3	Toga Contabulata	Mersin Arkeoloji Müzesi Togalı Heykeli
TİP 4	Magistrat Tipi	Hierapolis Örenyeri Arkeoloji Müzesi Tripolis Ad Maeandrum Antik Kenti Togalı Heykelleri

Tablo 1 – 2016 Yılı Çalışmalarından Anadolu Paralellik Tablosu

Tip 3 ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalarda birçok araştırmacı söz konusu kostümün üst düzey yetkililer için geliştirildiği ihtimali üzerinde durmuştur. J. Wilpert, C. F. Ross, H. Wrede ve J. Fejfer ihtimali ileri süren bilim insanlarıdır (Wilpert, 1899: 490; Ross, 1911: 30; Wrede, 1995: 547; Fejfer, 2008: 192). Araştırmacıların bu yönde fikir sunmalarının en önemli sebebi söz konusu tip de kostümün heykel sanatında oldukça az sayıda betimlenmesidir. Tablo 2’de görüldüğü üzere Türkiye genelinde araştırma yapmış olduğum 4 Arkeoloji Müzesinde sadece *toga contabulata* örnekleri takip edilebilmektedir. Sayısal olarak bu tip diğer tiplere oranla oldukça azınlıktadır. Anadolu’da da bu tipin sayısal azlığı üst düzey yetkililer için geliştirilmiş olduğu ihtimalini güçlendirmektedir.

Burada sunulan bilgiler yapmış olduğum ilk gözlemler sonucunda Berlin Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Frankfurt Goethe Üniversitesi Kütüphanelerinde oluşturulan verilerdir. Söz konusu araştırmaları sonucunda ulaşılmış olduğum veriler ışığında Anadolu’dan farklı anıtlar, yazıtlar, sikkeler ve terrakotta örnekleri de göz önünde bulundurularak tarihleme önerileri katalog çalışması içerisinde daha da ileriye götürülecektir.

Anadolu	Müzeler	Müze Envanter No
TİP 1	Bursa Arkeoloji Müzesi	2508
	İzmir Arkeoloji Müzesi	3; 10; 581
	Isparta Arkeoloji Müzesi	3.8.02; 3.11.02; 3.13.03; 17.1.02
	Burdur Arkeoloji Müzesi	172; 8615; K. 24-21-80
	İzmit Arkeoloji Müzesi	Bilinmiyor
	Niğde Arkeoloji Müzesi	2002 / 8
	Kırklareli Arkeoloji Müzesi	8
	Ankara Arkeoloji Müzesi	60114
TİP 2	Tarsus Arkeoloji Müzesi	2000-1-3
	Ankara Arkeoloji Müzesi	19013
	Aphrodisias Arkeoloji Müzesi	65-365; 83-64; 72-131; 67-181
	Antalya Arkeoloji Müzesi	32.23.93; 2015/189
	Ödemiş Arkeoloji Müzesi	708
	Konya Arkeoloji Müzesi	280; 281
	Tekirdağ Arkeoloji Müzesi	670
	Düzce Arkeoloji Müzesi	369
	Aydın Arkeoloji Müzesi	9000
	Adana Arkeoloji Müzesi	148
	İstanbul Arkeoloji Müzesi	1174
	Afyon Arkeoloji Müzesi	3240
	TİP 3	Mersin Arkeoloji Müzesi
Ephesos Arkeoloji Müzesi		1037
Bursa Arkeoloji Müzesi		2499
İstanbul Arkeoloji Müzesi		273
TİP 4	Ephesos Arkeoloji Müzesi	146; 388; 389; 399; 1402
	Kastamonu Arkeoloji Müzesi	25; 297
	İzmir Arkeoloji Müzesi	4, 517
	Manisa Arkeoloji Müzesi	349
	Aphrodisias Arkeoloji Müzesi	63-72; 69-425; 72-49A; 75-248
	Hierapolis Arkeoloji Müzesi	Bkz. Duman, 2015.
	İstanbul Arkeoloji Müzesi	769; 2264; 4417

Tablo 2 – 2015-2017 Yılı Araştırmaları: Kayıt Altına Alınan Toga Heykellerinin Tiplere Göre Dağılımı, Paralellik Tablosu

Kaynakça

- Aybek, S.
2004 *Metropolis (Ionia), Hellenistik ve Roma Devri Heykeltıraşlık Eserleri*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmış Doktora Tezi (2004).
- Berns, Ch.
2003 "Untersuchungen zu den Grabbauten der frühen Kaiserzeit in Kleinasien", *AMS* 51, Münster.
- Bieber, M.
1959 "Roman Men in Greek Himation (Roman Palliati) a Contribution to the History of Copying", *TransactAmPhilosSoc* 103.3: 374-417.
1967 *Entwicklungsgeschichte der griechischen Tracht: von der vorgriechischen Zeit bis zum Ausgang der Antike*, Berlin.
1977 *Ancient Copies: Contributions to the History of Greek and Roman Art*, New York.
- Buschor, E.
1949 *Das hellenistische Bildnis*, Münih.
- Çubuk, N.
2008 *Hierapolis Tiyatro Kabartmaları*, İstanbul.
- D'Andria, F. D. – T. Ritti
1985 *Hierapolis Scavi E Ricerche II: Le Sculture Del Teatro, I Rilievi Con I Cicli Di Apollo E Artemide*, Roma.
D'Andria, F. D.
2003 *Hierapolis (Pamukkale): Arkeoloji Rehberi*, İstanbul.
- Demirkan, Ş.
2010 Kilikia Bölgesi'nden Seçilmiş Antik Mermer Eserlerin Kökeninin Saptanması, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2010).
- Duman, B.
2015 "Tripolis Ad Maeandrum 2014 Yılı Kazı, Onarım ve Koruma Çalışmaları", *KST* 37.1: 563-584.
- Fejfer, J.
2008 *Roman Portraits in Context*, Berlin.
- Felicitas, H. N.
1998 *Untersuchungen zu den kaiserzeitlichen Togastatuen griechischer Provenienz*, Mainz.
- Ferrero, D. D. B.
1966 *Teatri Classici in Asia Minore I: Cybria – Selge – Hierapolis*, Roma.
- Filges, A.
2000 "Himationsträger, Palliaten und Togaten. Der männliche Mantel-Normaltypus und seine regionalen Varianten in Rundplastik und Relief", T. Mattern – D. Korol (Ed.), *Munus Festschrift für Hans Wiegartz*, Münster: 95-110.
- Frenz, H. G.
1977 *Untersuchungen zu den frühen römischen Grabreliefs*, Frankfurt.
- Gabellone, F.
2012 "La scansione laser terrestre per lo studio di reperti archeologici: ambiti di applicazione e operatività sul campo", F. D'Andria – M. P. Caggia

- T. Ismaelli (Ed.), *Hierapolis di Frigia V: Le Attività Delle Campagne di Scavo e Restauro 2004-2006*, İstanbul: 61-68.
- Gehn, U.
2012 *Ehrenstatuen in der Spätantike: Chlamydati und Togati*, Wiesbaden.
- Goethert, F. W.
1937 "Toga", *RE* 12: 1651-1659.
1939 "Studien zur Kopienforschung I", *RM* 54: 176-219.
- Goette, H. R.
1988 "Mulleus – Embas – Calceus. Ikonografische Studien zu römischen Schuhwerk", *JdI* 103: 449-464.
1990 *Studien zu römischen Togadarstellungen*, Mainz.
2013 "Die römische 'Staatstracht' toga, tunica und calcei", M. Tellenbach – R. Schulz – A. Wiczorek (Ed.), *Die Macht der Toga Dresscode im römischen Weltreich*, Mannheim: 39-52.
- Hanfmann, M. – H. Ramage
1978 *Sculpture from Sardis: The Finds through 1975*, Harvard.
- Humann, C. – J. Kohte – C. Watzinger
1904 *Magnesia am Maeander: Bericht über die Ergebnisse der Ausgrabungen der Jahre 1891-1893*, Berlin.
- Kadıoğlu, M. K.
2011 "Vorbericht über die Arbeiten im Gerontikon von Nysa am Mäander (2006-2009)", *JdI* 126: 107-154.
2014 *Das Gerontikon von Nysa am Mäander. Forschungen in Nysa am Mäander Band 3* (2014).
- Kleiner, D. E. E. – F. S. Kleiner
1982 "Early Roman Togate Statuary", *BCom* 87: 125-133.
- Kockel, V.
1993 *Potträreliefs stadrrömischer Grabbauten: ein Beitrag zur Geschichte und zum Verständnis des spätrepublikanisch-frühkaiserzeitlichen Privatporträts*, Mainz.
- Morey, C. R.
1924 *The sarcophagus of Claudia Antonia Sabina and the Asiatic Sarcophagi*, Sardis 5, Berlin.
- Niemeyer, H. G.
1968 *Studien zur statuarischen Darstellung der römische Kaiser*, Mainz.
- Polaschek, K.
1969 *Untersuchungen zu griechischen Mantelstatuen, der Himationtypus mit Armschlinge*, Berlin.
- Romeo, I – D. Panariti – R. Ungaro
2014 *Hierapolis di Frigia VI: La Tomba Bella, Un heroon giulio-claudio e il suo sarcofago*, İstanbul.
- Ross, C. F.
1911 "The Reconstruction of the Later Toga", *AJA* 15: 24-31.
- Smith, R. R. R.
2006 *Roman Portrait Statuary from Aphrodisias: Aphrodisias II*, Mainz.
2015 "Citizens and kings in the Tomba Bella at Hierapolis", *JRA* 28.2: 803-809.
- Strocka, V.
1978 "Die frühesten Girlandensarkophage. Zur Kontinuität der Reliefsarkophage in Kleinasien während des Hellenismus und der frühen Kaiserzeit", S. Şahin – E. Schwertheim – J. Wagner (Ed.), *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens: Festschrift für Friedrich Karl Dörner zum 65. Geburtstag am 28. Februar 1976* 882-913, Leiden.
- Strzygowski, J.
1901 *Orient oder Rom Beiträge zur Geschichte der spätantiken und frühchristlichen Kunst*, Leipzig.
- Tepebaş, U.
2016 "Tarsus Müzesi'ndeki Hellenistik – Roma Dönemi Tanrı ve Erkek Heykelleri", S. Durugönül (Ed.), *Tarsus Müzesi Taş Eserleri*, İstanbul: 57-80.
- Waelkens, M.
1982 *Dokimeion die Werkstatt der repräsentativen kleinasiatischen Sarkophage*, Berlin.
- Wilpert, J.
1899 "Der Parallelismus in der Entwicklung der toga und des pallium", *ByzZ* 8: 490-492.
- Wrede, H.
1995 "H. R. Goette, Studien zu römischen Togadarstellungen", *Gnomon* 67: 541-550.

Durmuş Ersun